

Literarni prilozi

Stanislava ADAMIĆ

TAKO JE BILO NEKOĆ

Mrtvom djedu

Sjećaš se one šetnje do potoka
i tvog dugog zaustavljanja
kod trsa i loze

Razgovarali ste dugo
ti sunce i list
Dugo si poslije šutio
I čini se i dalje milovao
i travu
i klas
i sjenu.

Nijedna moja riječ
za tebe nije bila mala
Samo ti si znao
zašto je suncokret žut
sunce u njegovom imenu
Zašto potok rasanjuje potočnicu
zašto rijeka teče
zašto zima
zašto ptice
zašto proljeće.

Sjećaj se –
I u našoj šutnji
bilo je prepuno boja
Cvijeće nikad nije mirisalo jače.

NEKE RIME DJETINJSTVA

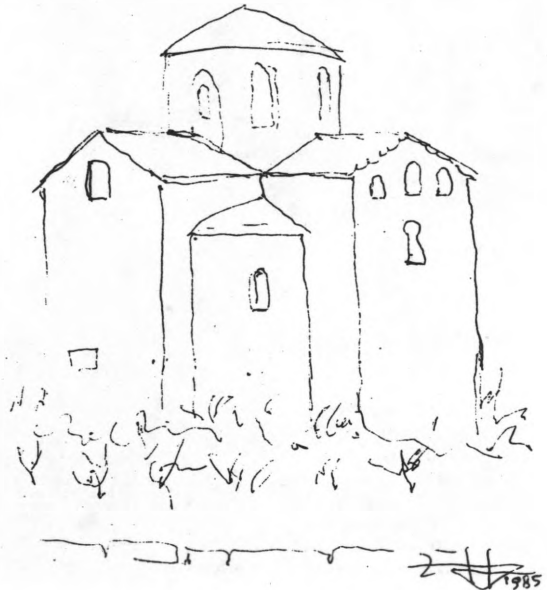
Ima jedna kuća
i jedan vrt
i jedan hod
I jedan sprovod
I jedna igra
u vatrometu boja

I uvijek je igra
raspjevano samosvojna
Srce bi da više
da ga ništa ne nadglasa –
Ima jedna kolijevka
od vijeka
do vijeka
Zato je pjesnik
Zato je dobro

ime čovjeka.

Ima jedan pogled
I neka riječ
od nježnosti cvijeta
od uspravnosti stabla
I u zoru najranije
i prije pohoda zvijezde
u srcu slikovnice lista –
sa čudnim
čulnim crtežima
I nezaustavljivo priča.

Ima najzad jedan svijet
u kojemu je sve
i svi sa svima
I neke dječje oči
prepune sunca.

Željko Hegedušić:

Crkvice u Ninu 1985.

Franjo Dolenc:

Ptice, pastel 1975.

I DIJETE I LUĐAK

Neka sam luđak
i neka dijete!
Neću da se umorim od igre
Prohtjelo mi se gatanje na cvijetu:
»Voli – ne voli«
»Tako je nekoć bilo«
Zar je važno
boli – ili ne boli.

Sto je meni do tuđeg cvijeta
u mome vrtu
Sto je kome
do moje stabljike svete!
Evo još se igram
izmišljam stihove
Umrijet ću
jedne nedjelje ujutro
Jednog je nedjeljnog jutra
jednu malu sobu
prvi put uznemirio moj novorođeni plač
A jorgovan se naginjao nad prozor
jedan je oblak
ponavljao svoj jogunasti ples.

O ruke
s deset žitnica muke
I cvijet što viče:
Voli – ne voli
Neka me ostavi sve!
U mirisu
u onoj boji dišem
Pa neka boli!

DJED JE VOLIO CIKLAME

Djed je volio ciklame
Djed je po travi i cvijetu
mjerio korake
Na našu klupu ispod stabla breskve
ponekad još uvijek padne list
Je li sa grane
ili zalutale pjesme?

Djed je volio kišu
Veselio se stazama u šumskoj sjeni
I sada – kao da je baš sada
još uvijek govori

U onom grmu kupine
u onom drvu jorgovana
nešto gori.

Prsti jedne ruke

PO UJEVIĆU

O, krhka dušo, ti koja se strašiš
rošavog lica, surog sna materije:
za tebe sušiti prah, sja čisti hašiš
u ognju Tlapnje, ruši Ezoterije.

Te rime, svijetlane u grozi i bijesu
shvatiti neće prašni pozemljari.
S rbinom od zvijezde, zabito u mesu
sam, plutaš sferom ravnodušnih stvari.

Ti žudiš riječi jake poput vina
trs, što ga hrani mračna krv, samoća:
poda nj da legneš, umoran od padanja.

U slovu dignut, zatim, da s visina
rosiš na granu s tugom žuta voća
i, u dnu slike, zelen baršun ladanja.

NOVOGODIŠNJA

Ti izdrži. Snijeg će skoro.
Zvezdast kristal na dnu pakla:
hladna ruka koja sporo
brusi labuda od stakla.

Saten, krila sna će pasti
na sve što za dah se drži.
Živo stat će. Mrtvo rasti.
Snijeg će skoro. Ti izdrži.

U SRCU TAME

Taj samac, što u srcu tame
bdije i knjige prašnjave čita
vidi svijet: zrakast prolet game
kroz okat grumen hrizolita.

U srcu tame, dvojnik je pume
stranac koji bdije i čita
slijedeći Dušu-plijen kroz šume
mračnih verzalá i petitá.

PEPEO SLAVE R.

Lazur i srebro. Kraplak. Lopoči
cvatu na vodi. Po skliskoj ploči
klizi vrh igle: igra se graver.

Dan buja. Sve dok uštap ne smoči
obraz pod listom, budno se oči
šire. Svijetli pepeo Slave R.

A. G. M., mag

Ceste, zmijsko klupko, studen dah daljina:
Jednako daleko sve su točke svijeta
kad tek mjesta skriva duhu tvom su meta
gdje kroz sivkast pelin struji srebrnina.

Okrećeš se Domu. U noć gluhu zboriš
o slavi i padu. Ko skrutina koksa
sištiš, dok prelijevaš u liv paradoksa
čisti oblik srca. Misliš – zalud goriš.

Al' krčeći gustiš slová, bistra uma
mnogi vrli znalac shvatit će da gluma
skriva krvav rubac, škrgut, gvalju plača.

I do zamišljenog slijedeći te praga
prepoznat će Jedan lake stope maga
u cipeli gruboj clowna i skitača.

Zarko MARJANOVIĆ

OZANA

Nije isto ljubav i strah. Sve je s vremenom,
sve iz mene o Ozani govori u Smrčenjacija*.

14. nepovrat

Mjesec prijeti nekom svojom izmjenom. Kao da
mu se krune ljuljaju na važnostima golih brda.
Gledam mjesec s napomenom KAKO NE VJEROVATI
U DAN!

Mjesec traži spas među bojama kojih je više
nego li ploda. Trećina neba razdraženo izaziva, i
ostrica vida tvrdo zategnuta.

Ima se što vidjeti: Ozana stoji u vohoru nejasnih po-
kreta. Pred njom klija pretjerana bjelina, smirenje
prostora krije se u kamenju, noć čađi, otiče preko
Smrčenjaka; raste tok misli u prošlom vremenu, vječno
raste bez napitka.

Iz daljine sjenke napadaju zaborav. Sjenke vežu
niti njenog kratkog života. Kolone sjenki izrastaju
u hostiju, čistu od poljubaca mladosti. Sjenke ubijanja
rasipaju se u početak. Sjenke napunjene zrelošću. Bes-
mrtna smrt u njima. U njima NJENA glava poigrava,
NJEN glasnik presađuje priviđenja... Noć se troši u
zvaljama neba. Opravdani red krvi u vječnim
slabanjama.

15. nepovrat

Strah me vodi nekom ludom otvoru, kajanje se
sudara s korom vida, prodire putem uma između sna i
krotoka.

Znakovi nemira i stav mlakosti u svakom slučaj-
nom zadovoljstvu. Osobina noći nosi uživanja. NJENO
mirno stanje u skladu mrtve paprati.

(odlomak iz poeme)

* Naziv groblja

Vjekoslav PRVČIĆ

TJESKOBA

Toplakov breg, prosinac 1984.

Već se skuplja sapa
za trublju slavljeničkog slapa.
Haračlije otimlju zlato
za moj orden,
obrubljen viticama drača.
I skidaju fine kožne trake
s ljudskih leđa;
na njih će upisati moje riječi.
Napravit će i krunu za glavu
od užarenih misli . . .
Gledam kako raste pramenje straha
umjesto kose novorođenčeta
i prevrće se kolijevka od plača.
Grozim se groznih
što se plaše suviška slobode.
Iz kuće sva mi se braća
piću odaše.
Po testamentu mrtvog oca-raspikuće
dvore staviše na bubanj.
U braće strah cvokoće
i mrznu se bijeli jorgovani.
Oko kuće navaljuju osuđeni izdajnici:
elegantni muškarci s titulama
i tankim kromiranim grivama
oko ručnih zglobova.
U tjeskobnom snu
opet gledam Nou k'o spasenje.
Velim: »Noa, ako budeš gradio arku,
uzmi od mene moćno rebro,
a od moje žene – katarku!
Spremi na brod
one što ne znaju suviše riječi
i ne obećavaju nemoguće . . .
Dvije-tri krčljave biljke,
životinje i ljude bez pedigrea . . .
Nek postanu veći
kaleći se do grla u vodi.«

A onda ćemo zajedno Starcu:
»Bože, ako budeš dijelio lože,
sjeti se mene i moga brata.
Daj nam da sjednemo zdesna.
Da u miru igramo karte,
motrimo nježne anđele,
jer se nikako ne mirimo mišlju
da su bespolni.«

Ja ne bih da sam ministrant
kod ove histerične mise . . .
Bojim se da mi ne ispadne kalež
s opasnih visina
i da ne prospem dragocjenu tečnost
slatkog vina stepeništem.

Priznajem bez batina,
u meni raste tjeskoba.
Bojim se modrih anđela
i lošeg pamćenja
u koje nikako da uđu
izlizani psalmi mrtvog sjemena
bez živih klica.

Vidim braću oko svečanog stola.
Staklo u očima od mržnje,
a na stolu moja lešina: blijeda, gola . . .
S otvorenim prsnim košem.
Ispod kože vade bodež,
primiču svjetlo i skupljaju glave.
Zatim – rez – otvaraju srce!
Iz ljudskog srca razlije se plazma.
Blijeda tekućina k'o iz mijeha
gore u visine.

O, mađioničarska kutijo,
što to skriva tvoja tmina?
Raste,
raste bijeli cvijet
mirišljavog krina!

Stid uspomena iz UNRINOG paketa.
Djetinjstvo pod divljim kestenima.
Usopljeni konji,
Ciganka što gata . . .
Uplašeni muškarci
sa sjenama minulog rata . . .
Sakriše pod strehu srebrne žlice
iz Galicije,
na čijim su ivicama ostali tragovi
plemenitih usta.
U rakiju potopiše svoja barbarstva.

Tek plač u snu nikad ne donosi smirenje.
Topljuje su nade i sjećanja
što se javljaju svakog proljeća
na pravu Ruskinju
iz crvenoarmijskog džipa.

SMRT JATAKA

(rujan 1985.)

Iz dubine sobe
krene tanka bol.
Skok u ambis
i prevrnut stol.
Zalutalim metkom
pogođena vrata,
umrtvljeno visi
klatno starog sata.
Na rubu čaše poljubac karmina –
drski trag istražitelju.
Tragom krede
što na podu ocrtava sjenu pogođenog,
šeće muha za mirisom smrti.
Crna mrlja osušene krvi,
tanki mlaz vodi do slivnika.
Na papiru ispod ogledala
suha pjena s ostacima obrijanih dlaka.
Iz mraka miris opržene kože.
Konop mirno visi
u dramatičnom okviru
luksuznog apartmana.
Kliska politura pločica
matirana nježnim prahom
pritajenih koraka.
Okvir slike »Svjedoci užasa«
pomjeren iz osi.

Nikad neće biti odškrinuta vrata
nad besmislenom smrću jataka.

Zorka Forko:

Svirači, tuš

Milan SIGETIĆ

NAVEK DOK IDEM POTEM

Navek dok idem potem
i dojdem do tvoje hiže
makar nesi na dvoru –
mojem si srcu bliže.

Navek dok idem potem
stanem pri tvoji lesi,
makar nesi na dvoru,
al' ja te vidim gde si.

Navek dok idem potem
drfčem kak list na brezi,
makar nesi na dvoru –
ti hodaš po moji stezi.

Navek dok idem potem
po dnevu do trde kmice,
štel bi ti zajti v srce
i tvoje kušuvati lice.

Božidar PAVLEŠ

TRI PJESME

iz ciklusa »Podravski crteži«

PODRAVINA

Tamo Drava, ovdje Bilogora:
brza rijeka
i gorica mirna;
dvije seke, mada razdaleke.

Noć kad padne, razgovarat stanu ...

A između legla ta ravnica,
puna truda, puna plodnih klica,
radujuć se svakom novom danu.

Čuvaju je dvije sestrice brižno,
ko kap vode
na toplom na dlanu.

Mladen LEVAK

več se spi

več se spi
v nočni tišini
mesec samo bdi

a z bare krej ceste
čuješ pesmu
tu žabli zbor koncert drži

i mesec
naginje se nad selo
z budnem jokom gleda

dečki popevlo
dva se v kmici stiščo
se baš sem ne spi

Velimir PIŠKOREC

TRUC

Beči šaltva brez dečeca
vezda nekrst vu jno puše
z one so strane meseca
narendane grešne duše

Kaj je v dnevu najkmišneše
po noči se bormeš sveti
a na suvom metelneše
vu vode se hrčka dreti

Kulko sem приметil setil
se nigdar još neje nišče
na cedilo deti nete

Zakaj bi mi nešče pretil
čemu kmica da me stišče
ftruc bom pisal baš sonete

Franjo Dolenc:

Stara vrata, 1971.

Šimun Hrast ponovo u kući svog djetinjstva

Još dok sam spavao u klimavoj drvenoj zipci, a mogo mi je biti već oko pet godina, pomalo prestrašenim, začuđeno otvorenim očima djeteta, pratio sam ove vijugave šare na površini širokih, od zuba vremena, dima i pare nagrizenih i pocrnjelih stropnih dasaka i tavanskih greda, pažljivo sam slijedio pogledom usječene i isprepletene putanje tih šara, kao što gatara pažljivo motri sudbinske crte dlana, predočavajući si da to razrezano žilje stabala nije ništa drugo doli kolonije očevih zaprežnih kola u kojima me on na Šargi trkom vozi u nepoznate krajeve. Osim toga u svojoj djetinjoj mašti zamišljao sam i, začudo, otkrivao najneobičnije likove čudnovatih ptica i životinja: najprije bih prepoznao jedan dio, kljun ili njušku, a onda pronalazio ili sam u svom viđenju nadograđivao cjelinu, trup, krila ili noge. Te šare, riječju, bile su podatljiva glina za prste moje mašte, nezamjenjiva hrana dječjem duhu koji je sa čuđenjem i strahom uranjao u svijet predmeta i biće oko sebe, upoznao ga ali i sudjelovao u njegovu preoblikovanju. Sara ma ispunjena površina daske mogla je u tim danima za tren oka postati čitavo prostranstvo, jedan čarobno zatrašujući svijet iz mašte, i blizak i nedohvatljiv istodobno, svijet ševe koja klikće visoko u zraku nad žitnim poljem, ili svijet neke čudne zvjeradi i opasnih grdosija s iskešenim jezicima i očnjacima, s raljama iz kojih suklja plamen, spremnim da svakog trenu progutaju ono što im se nađe nadohvat. Duh bi moj djetinji tada zajezio, skupčao bih u zipci svoje drhtavo tijelo, navukao »poplun« do ušiju i samo krajičkom oka provirivao očekujući dalji slijed događaja. Obično bih, uplašen, tada zaspao, i trzajući se u snu, budio se sav u znoju. Ponekad bih, budeći se, kriknuo, mama! i ona bi se odmah stvorila kraj mene, dižući me iz zipke, privijajući k sebi i ljubeći me po licu. Stvarnost je opet postajala lijepa, miroljubiva, ugodna i draga, i ja bih u igri našao zaborav za svoja grozomna viđenja. . .

A kako sam bivao sve stariji, to jest kad sam iz zipke prešao spavati u drvenu posteljku što se na drvenim kotačima izvlačila ispod kreveta, ti su lijepi i ružni likovi sve više blijedili i nestajali s tih hrastovih dasaka, iako su te daske ostale potpuno iste: jedino što je kasnije ostalo od tih najranijih slika to su samo ti putevi što nigdje ne započinju, isprepliću se međusobno, i naglo završavaju, nikamo ne vodeći, nestajući u jednoličnoj površini daske. S povećanjem starosne dobi svijet djetinje mašte sve više osiromašuje u svojim bojama i zvukovima, detalji se gube a ostaju počesto samo izraziti obrisi, linije godova stabla kao što u pijesku natopljenu vodom, kako voda sve više hlapi, ostaju tragovi tek dubljih kanalčića.

Noćas se, začudo, opet počelo buditi u meni ono djetinje raspoloženje, ona djetinja stvaralačka mašta od prije skoro šezdesetak godina – evo me opet, nakon nekoliko mjeseci u očevu i majčinu krevetu, masivnu, dr-

venu, škripavu, u vreloj polutami začađene petrolejke (struju nisam htio namjerno upaliti). Sjene se udaljiše u sparnoj sobi, a ja ne mogu nikako zaspati, premda je već kasna noć i premda sam u autobusu kod Bjelovara bio osjetio strahovit umor i drijemež me bio uhvatio; evo sada sam se osvježio nekako u kući svog rođenja i najranijeg djetinjstva. Poigraše pred mojim očima, u kolopletu sjena, na tim istim stropnim daskama, čudne neke spodobе, liznu plamenovi iz njihovih očiju i usta, razvije se neko čudno kolo, strop se odjednom otvori preda mnom, nestane tavanica i krova kuće, reko bih otvore se nebesa. I u nekoj nejasnoj, stadu ovaca nalik gomili, kao da se pokazase likovi konduktera autobusa, pakostan i zloban lik moćnika nad nemoćnom, zaplašenom i mirnom ovčjom gomilom, i lik mladića s bradom, kako izlazi iz mercedesa, odjeven u crni frak.

Ugledavši ga, kondukter se povlači u gomilu, kao da se počinje plašti, već sama njegova pogleda, gomila se počne razilaziti otkrivajući kondukterov još uvijek pomalo goropadan lik i pred njim mladiće koji mu odvažno prilazi . . . A onda se sve odjednom rasplinjava i nestaje, zatvaraju se nebesa i pojavljuju se one obične, stare, crvotočne jelove daske sa polukružnim godovima što vrijeme označuju . . .

Da, već muklo odbija ponoć na crkvi svetoga Jurja, onaj isti metalni zvuk crkvena sata iz mogega ranoga djetinjstva i prvih igara po dvorištima i ulicama susjedstva. Evo me opet u procjepu između daleke prošlosti i ove prave sadašnjosti, u procjepu između dobra i zla, konduktera autobusa i mladića s bradom, vlasti i neovlaštenih, između mojih mrtvih predaka čije kosti mirno počivaju u sjeni i miru visokih šumećih čempresa, i između mene živa i onih koji me mrze ili vole, svejedno, na neki nepojmljivo čudan, nemilosrdan način.

Kuću, ovu, u koju se, evo, sklonih na nekoliko dana iz vrelne i užasa grada, izgradiše preci moji: na hrastovu tramu, tavanskoj gredi nosaču, ostavi biljeg pradjed moj, Jozo Hrast. Ureže on neizbrisivo svoje ime i zapeče ga plamenovima: KUĆA GOSPODARA JOZE HRASTA LETA GOSPOD. 1848. I u tom imenu, koje otkrih prije nekih pedesetak i više godina, kad počeh sticati prve riječi, ne mogavši nikako prečitati »khča«, osjetih, krije se žilava kmetska, pobunjenička krv predaka mojih, izravnih potomaka onih prvih Picoka, neustrašivih bojnika protiv turskih zulumčara iz šesnaestog stoljeća, što pedalj zemlje svoje bijahu spremni uvijek krvlju svojom obraniti. Kao što se vidi, moj pradjed Jozo nije uspio naučiti dobro pisati sva slova, a njegov otac Đuro, moj pradjed, vjerojatno nije znao ni čitati ni pisati, ali po onome što sam čuo pričati od svoga oca Luke i djeda Ignaca, i što se od drugih ljudi moglo saznati, ti moji preci držaše mnogo do poštena života i rada, do odgoja svoje djece za poštenje i čast, i možda baš zbog toga ne uspješe izgraditi veliko gospodarstvo. (odlomak)

Vu toplicaj

1983.

Iz ravne Podravine u Varaždinske Toplice.

»Fiček« je bio u kvaru, pak su se vozili – traktorom! I stigli. Jožina, Katica i dvoje djece... Dvije djevojčice kao dva cvjetića. Jedan veći i jedan manji, mali cvjetić! On, Josip ili Jožina, kako su ga kod kuće i prijatelji zvali, šofer prve klase u svom OOUR-u, nosilac prava na četrnaest dana odmora u toplicama, žena mu i djeca korisnici prava po njemu, ili s nekim doplatkom... Desetak je godina strpljivo čekao na listi da dođe na red. I došao je! Krvavo je to zaslužio provodeći dane, a ponekad i noći, za upravljačem »Deutza«. Možda bi i prije da je, recimo, bio bolestan, ali nije... Možda i zato što je bio mlad, pa su stariji imali prednost? Ali sada tu je! Zasluženi odmor u toplicama nije više samo želja...

Prije no što su krenuli, raspitao se među kolegama koji su već bili, kako hrana, kako ovo, kako ono... Obroci nisu baš preobilni za onoga koji teško radi. Poniželi su zato sa sobom i dodatak: jaboke pisanice i slanine... Da se nađe!

I smjestili su se. Prvi kat u novom dijelu, soba broj 147. Pomogao im je recepcionar i nije bilo problema.

Oko podne polako su se spuštali stepenicama do restorana, pazeći da ne zaškripe, da se što manje čuju, kao da ne bi nekog probudili, mada je sve vrvjelo od mnoštva u holu i u drugim prostorima, dolje na bazenima... Posebno je pažljivo išla ona, supruga-mama, Katica... malo oteža. Nije joj bilo lako, još nikad tako negdje nije bila, gdje je tako mnogo stepenica!

Poslije ručka vratili su se u sobu. Bilo je problema u labirintu stubišta i hodnika, ali našli su je. Odmarali su se čitavo popodne ležeći, da bi predveče izašli na balkon, odakle će i slijedeća tri dana promatrati kupače na bazenu, bez odluke da im se i oni pridruže...

– Je l', Jožina, kak smo tu visoko? – upola bi pitala, upola ustvrdila, ponekad, Katica – Je l' su to, kak ono veliju, neboderi? Marija sveta...

Na večeru nisu išli: koristili su rezerve iz torbe!

Nakon dva-tri dana bilo je već lakše. Spustili su se i dolje do bazena, da otuda s lica mjesta promatraju kupače, od kojih ih je ipak još uvijek dijelio stakleni paravan zida zgrade... Ali, bili su tu i unutrašnji bazeni, pod krovom, sasvim blizu. I žamor kupača, cika djece u igri, pljuštanje vode pri skakanju... vrućina!... I postalo je neodoljivo da se svuče, rashladi... I odlučio se Jožina. Prvo on, a onda, nečkajući se, i ona. S djevojčicama nije bilo problema, jer veća je to ionako već odavno željela, a manja nije ni odlučivala.

Za početak sjeli su na rub bazena i samo namakali noge. A onda se odlučili i za vanjski bazen, izašli na sunce. Mnoštvo kupača na sve strane. Gnjurenja u bazenu, skokovi, plivanje...

Je l' Jožina, je l' tak i na olimpijadi?

Jožina se u sebi nasmijao šali, ili Katica to tako zaobiljno misli, tako zamišlja olimpijadu? Kako je to tamo ni on, zapravo, ne zna.

– Je, tak bi nekak moglo biti...

– Je l' Jožina, a kak sad negde naši domaj – promijenila je temu – kak baviju bez nas? Kak Sara, Lisa... Kak te japica sami hraniju?

Jožina nije odgovorio. Zagledao se u neku debeljucu na suprotnoj strani bazena.

– Kam zuriš! – ukorila ga je. – Kaj nis' čul kaj s' pitala? Sigurno im je domaj teško bez nas...

– Kaj, nego... – odgovorio je Jožina.

Oko bazena šepurio se mladić u kupaćim gaćicama i bijeloj majici, na kojoj se isticao natpis SPASILAC, a djeca su za njim podvikivala: »Striček, je l' znate vi i plivati?!« Jožina se prvi put od srca nasmijao. Nasmijala se i Katica. Da li shvaćajući šalu sa spasiocem ili zato što se on, Jožina, nasmijao? U svakom slučaju godilo mu to. Oslobađala se pomalo. Činilo mu se da i on. Veća djevojčica zanovijetala je sladoled, vidjevši drugu djecu kako obližuju kornete.

– Ne boš mogla obedovati – upozorila ju mati. – A, znaš i da ti je zlo od sladoleda. Boš pak povračala...

Popodne su izašli u mjesto da razgledaju, da kupe razglednice. Trebalo se javiti rodbini. A i drugima, da znaju... Nije to bilo što biti u toplicama! Makar i preko sindikata... Uostalom, to svatko i ne zna. Samo, tko će pisati tolike razglednice?!

Jožina, kak smo to daleko...

Do predvečer razgledavali su, šecući i zastajkujući pred izlozima. Bilo je tu svakojake robe, koja je unatoč visokim cijenama izazivala na kupnju, ali su uvijek išli dalje... Privlačile su i gostionice, ali, i kad bi već gotovo ušli u koju, Katica je upozoravala: »Jožina, kaj si zabil da ti ne smiješ piti?« Za večerom su pisali razglednice. Katica je sa sjetom mislila na svoj šparglin domoj, mladinsku juhu s rezanci i gibanicu... Toga tu nije bilo!

I tako svaki dan. Gola juha, i sva neakva čudna hrana – kako će po povratku pripovijedati. »Nije baš niš bilo kak treba«. I Katica je od svojih devedeset i nešto kila izgubila čak šest... I »badić« je na kraju skoro s nje opal! »A kak su tek druge tam bile gurave...«

Nisu izdržali četrnaest dana. Kad su došli prijatelji da ih posjete, uzalud ih je recepcioner zvaao telefonom u sobi. Uzalud ih tražili po bazenima, u restoranima, na terasi. Zataknuli im ceduljicu pod broj sobe na vratima, da su došli i da se dolje kupaju, nadajući se da su ipak negdje...

Ali više nije bilo ni traktora na parking, pa niti Jožine i Katicine, niti dvaju »cvjetića« nigdje u blizini. Jednostavno su nestali, a da nitko nije znao ni kada!

Je l' Jožina, da se već nemo dali tak nasamariti!

Tapete

Nastupilo proljeće, pa i Fredo, kao i mnogi drugi ljudi u to nemirno godišnje doba (nije ni čudo – poslije višemjesečnog zimskog mrtvila) namislio da uredi stan, onu svoju malu sobu, zapravo. Služi mu ona i kao kuhinja, za što je uredio zaseban kutak. U njoj, u toj sobici, živi on otkako se rastao sa suprugom (već drugom po redu) i podijelio s njom stan, dvosobni.

A u to uređenje stana spadala je i zamjena zidnih tapeta, to jest stavljanje novih umjesto starih; ove druge bijahu već sasvim potamnjele od dima (nešto iz štednjaka, a više od cigareta), izgubile boju...

I tako, jednog dana, došavši k meni u posjetu, kao što to često čini, pozove on mene da mu dođem pomoći stavljati tapete. U nedjelju prije podne. Pomoći će mu, kaže i susjed Čubrić, ali bit će bolje, za svaki slučaj, da se i ja nađem tamo kao pomagač. Uz to, neće trebati raditi ni mnogo ni dugo: on i njegov susjed i prijatelj Čubrić, samac i penzioner kao i on (s kojim se, usput budi spomenuto, često zna posvađati prilikom gledanja nogometnih utakmica na TV), stavili su tapete već na tri zida, a ostao je samo jedan, onaj iza televizora. No, taj je velik gotovo kao sva tri ostala, gdje se – na jednom od njih – nalazi prozor koji zauzima zamalo čitav zid, na drugom – vrata, a uz to su ti zidovi pokriveni, većim dijelom namještajem, iza kojga i ne namjerava stavljati tapete.

Dakle, u nedjelju prije podne, oko deset, nastoj da budeš kod mene! – kaže mi na odlasku, tobože strogo. Jer, zna on dobro da volim doći k njemu, u onu njegovu malu, simpatičnu sobu, gdje tako često gledamo, uveče, TV-dnevnik ili štogod drugo, usput razgovarajući... Znaš, dodaje na kraju, susjed Čubrić nije mi baš stoposto siguran – usred najvećeg posla, kad mi je najviše potreban, odjednom se sjeti da ima nekog bijesa prigladati u svom stanu: ili je stavio nešto kuhati, pa mora to pogledati, ili misli da je zaboravio isključiti radio ili pak kuhalo... A televizor i nema! Ne daju mu se novci za tu kutiju, ali se gotovo svake večeri pojavi kod mene – da gleda televiziju! (No, te »povjerljive« podatke čuo sam od Freda već više puta, kao nešto što spada u prijateljske i dobrosusjedske odnose).

Kao za inat, dogodilo mi se da sam u nedjelju zakasnio na dogovoreni posao. Moram priznati: kasno sam ustao tog jutra, tek oko devet. Sramota! – bockala me savjest. – A tek si prevalio pedesetu! Što li će tek biti kad budeš u Fredovima godinama, ha?... Pa onda, dok sam na autobusnom kolodvoru, u bifeu, popio, sve onako polako, meraklijski, crnu kavu i uz to bočicu traubišode... Pa dok sam još prelistao, a ponešto i pročitao, debele nedjeljne novine. A nisam bio ponio sat, nego sve mislim: neće valjda biti već deset!... Ispričavam se ja poslije kod Freda (a on i susjed mu Čubrić bijahu već naveliko u poslu): Znaš, autobusni... crna kava, novine, traubi-soda... A on će mi, ne prekidajući mazanje tape te ljepilom, malo ljutito: A kojeg si bijesa morao ići u autobusni, kad ovdje čekaju, za tebe, i crna kava i nekoliko bočica traubi-sode?!... Ništa, ništa, kaže susjed Ču-

brić pomirljivo, Fredo i ja stavili smo, evo, već dvije trake tapeta, i sve je išlo kako treba. Samo, ja ću začas morati skoknuti dolje u stan, kuha mi se tamo nešto, pa da mi ne zagori...

Sjeo sam, malo potišteno, u »svoju« naslonjač (onaj u kojem sjedim uvijek kad dođem k Fredu), zapalio cigaretu pa počeo promatrati dvojicu još veoma vitalnih staraca kako rade taj osjetljivi, pipkavi posao: stavljanje tapeta... Prvo, ljepilo ne smije biti ni pregusto ni previše rijetko, nego... e da, nema tu recepta, nego treba imati »nos« za te stvari. Zatim, to »ni pregusto ni prerijetko« ljepilo treba znalački podjednako razmazati po traci tapete. U protivnom, poslije će se, kad traka već bude na zidu i kad se ljepilo osuši, pokazati krupnije i sitnije neravnine, grudice i slične neprijatnosti, vrlo neugodne za oko. Napokon, treba traku staviti na zid ravno, kao »po žnori«. A to ne ide uvijek lako, posebice u slučaju kad se radi o takvim nezgodnim mjestima na zidu kao što su kutovi sobe. Ili se pokaže potreba da treba traku, zbog nečega, izrezati točno na tom i tom mjestu, a nikako ne odoka, otprilike... Čitavom tom poslu mogao sam prisustvovati uglavnom kao promatrač. Nikada dotad nisam ni vidio kako se to radi, a kamoli da bih sudjelovao u samom poslu. Tek tu i tamo Fredo bi mi rekao da uradim ovo ili ono. Najčešće: da mu dodam koji predmet što bi mu se našao podalje od ruke. Ili pak da štogod pridržim. Ali zato Fredo – pravo je čudo kako je radio brzo i spretno, bez obzira da li se trebalo sagnuti, pa čak i kleknuti, i tako raditi. Ili bi se trebalo popeti na stolicu, visoko dizati ruke... Pri svemu tome vrlo malo bijaše mu potrebna pomoć, bilo moja ili susjeda Čubrića. Kao da nam je obojici želio reći (doista, takav je on – ponosan i samostalan): Svoj posao moram i želim uraditi sâm koliko god to više mogu!... I tako mi preostade da mu »pomažem« pretežno gledanjem i razgovorom. Jasno, imao sam dovoljno vremena za pijuckanje traubi-sode i crne kave, kao i za pušenje. No, bilo bi bolje da sam tog dopodneva popužio nekoliko cigareta manje. Kao, na primjer, ova dvojica penzionera. Zauzeti poslom mnogo više nego ja, oni su – iako obojica strastveni pušači – pušili malo i rijetko. K tome, razboriti i odmjereni susjed Čubrić, e da bi progutao što manje nikotina, stavljao je svaku cigaretu na podulji »cigaršpic«, već vrlo star, obgorio, izgrizen.

Jasno, moralo je doći, po starom običaju, do sukoba među njima, do svađe, makar i u blažem, nedjeljnom izdanju. Ta u nedjeljno prijepodne svaki se čovjek osjeća nekako pitomije, svečanije, miroljubivije. Ali Fredo se bio toliko uživio u posao, zapalio i razmahao, da je bila dovoljna i sasvim neznatna iskrica pa da se rasrdi, plane. Visjelo je to stalno u zraku, osjećalo se nekim unutrašnjim, nedefiniranim osjetilom. A ta sitnica mogla je biti možda samo jedna jedina riječ susjeda Čubrića, uvijek nekako odviše trezvenog i kritički nastrojenog. Pa neka se još pojavi kakva teškoća u poslu koja bi mogla omesti Fredov (pretjerani) elan...

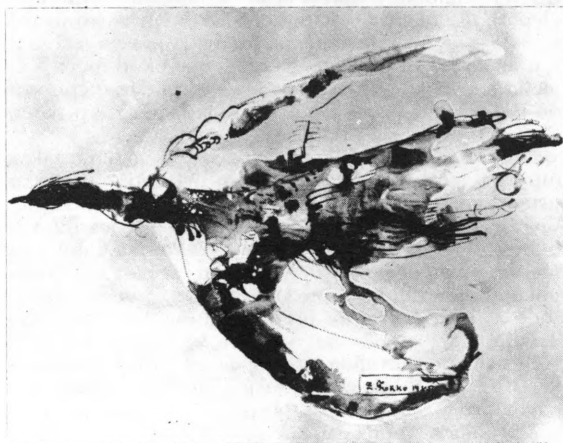
Počelo je to dvjema posljednjim trakama tapeta. Priredio Fredo za njih ljepilo pa počeo mazati... Ali, traka se odjednom stade borati, čak i skupljati. Možda je ljepilo prerijetko? – zapitao se Fredo zabrinuto. Znači, treba načiniti gušće ljepilo. A susjed Čubrić usudio se reći: Ne, nije krivo ljepilo, nego – traka. To jest, kaže, to je neka drugačija vrst papira i uopće materijala. A Fredo ostaje pri svome: ljepilo!... I doista, malo zatim, pošto je premazao traku gušćim ljepilom, traka se poprilično popravila, iako ne sasvim. No ni nakon dugotrajnog glaćanje trake, već na zidu, Fredo nije bio zadovoljan. Vidiš, kaže on susjedu Čubriću, što znači ljepilo!... Ma, reci ti Fredo što hoćeš, ali stvar je u samoj traci: drugačiji materijal! – tvrdio je i dalje »protivnik«. A Fredo se sve više ljuti: Pričaj ti to nekom drugom, to o drugačijem materijalu! Sve trake kupio sam u istoj trgovini, iz istoga svežnja, pa kako da ne budu jednake?!... Hja, dogodi se, mirno kaže susjed, od stotinu proizvoda lako se nađe nekoliko onih koji su drugačiji, tko zna iz kojih razloga... Fredo ga oštro prekine paleći cigaretu (a vidi se: dršću mu ruke): Kako ti to sve lijepo znaš, baš kao da si radio – u tvornici tapeta! (Mislim da ga u svemu tome i ne ljuti toliko susjedovo drugačije mišljenje koliko njegov miran, nekako neugodno nedmoćan ton.) Ipak, nakon kratkog odmora i čik-pauze dade se on na posao oko posljednje trake. Kad ono, s ovom bude još i gore nego s prethodnom. A susjed Čubrić, valjda da ublaži situaciju, pokušao čak da se šali. U zao čas. Jasno, obratio se meni, predosjećajući da bi mu sve ljući Fredo mogao stogod ružno odbrusiti.

No, kaže on meni, vi kao profesor sigurno znate onu narodnu pjesmu o Kraljeviću Marku, kako je ono lov lovio u mladu nedjelju, pa još k tome u rano jutro, i kakve je sve zbog toga neprilike doživio... Tako, eto, i mi s tim tapetama – možda ih nije trebalo stavljati baš u ne-

djelju prije podne?... A Fredo će na to, ljutito: Ma, pusti ti na miru Kraljevića Marka i te stare bajke i priče, nego mi radije pridrži traku!... Pa vidiš valjda da pridržavam, brani se Čubrić mirno. I još dodaje: A to što treka nije kako treba, nisam ja kriv!... Ma znam ja što je, kaže Fredo, tebi se žuri da prigledaš ono što ti se kuha dolje u kuhinji i zato – najbolje će biti da odeš! A meni ima tko pomoći, ne brini!... Uh, da! – uznemiri se odjednom susjed, zamalo sam zaboravio da moram skoknuti u svoj stan, da mi ne zagori!... I tako on ode, a ja sam morao, pomažući Fredu, slušati ne baš lijepe riječi na njegov račun. Među ostalim (jako ironično): Kako li je samo taj moj susjed pametan – sve on zna: i narodne pjesme i sve o tapetama, nema šta! Kao pravi stručnjak! A zapravo, vraga staroga zna, samo se pravi važan!... I tako dalje, u sličnom stilu. No, Fredovo prijateljsko ogovaranje slušao sam tek usput, mehanički a više sam mislio, već dulje vrijeme, o nečem drugom, ozbiljnijem i bitnijem. Evo o čemu:

Na onom dijelu zida što ga je trebala pokriti posljednja traka tapete nalazila se velika, čvrsta kuka. Tko zna za što je služila prije Redovog useljenja u ovaj stan. Svakako zato da na njoj visi nešto vrlo teško. A Fredo je o nju bio objesio poveću sliku, u bojama: perivoj, fontana i mlada, zamišljena žena na klupi... Sada na zidu nije bilo te slike (čisti kič, zapravo), nego se jako isticala ta velika, crna kuka, poput kakvog opasnog kukca, na primjer škorpiona, koji je tu zasjeo, pa vrebala li, vrebala... Pa sve mislim: bolje bi bilo da Fredo nema tu podmuklu kuku. Jer, nije ni njemu malo godina. Pa neka zalegne, onemoća, razboli se... i neka danima gleda tu kuku – dok mu ne došadi i ne dojadi, pa shvati: za što su zapravo kuke i koja im je prava svrha...

Ne, nikako ne bih želio imati u svome stanu takvu kuku!

Zorka Forko:

Ptica, 1985.

Sjena davno uništene knjige

Stvarna priča o izmišljenom događaju

Ono što je osjetio kad mu se Puškica, između dva gutljaja piva, preko debelog hrastovog stola, unio u lice i s izrazom mačka što se igra s premorenim mišem koji je, na kraju krajeva, ipak osuđen na smrt, upitao ga: »Što ćemo s tobom?«, nije bio strah. Bilo je to više nekakvo tjeskobno gađenje, jer hladan dio njegovog mozga upozoravao ga je odavno da je istraga protiv njega pokrenuta i da je on već zapravo osuđen. Lágani pramenovi trača već su se vukli gradom i do njega je dolazio glas da postoji nekakav spisak na kojem je i njegovo ime. Bili su mu poznati svi mehanizmi kojima se pokreću i grade afere o ljudima. Znao je da se jednom pokrenuti stroj teško može zaustaviti. Sa zebnjom je primjećivao da sve više onih što su se do jučer s njim rado družili, pronalaze najrazličitija opravdanja kako bi izbjegli susrete s njim. Kontaminacija se širila krugovima i bila je nevidljiva, ali se glas o njoj brzo prenosio, pa su prvotne nategnute šale njegovih prijatelja o tome kako je tek sada postao »popularan«, ubrzo zamijenile, najprije uvijene, a onda sve jasnije aluzije o njegovoj »nepodobnosti«. Shvatio je da i onima za koje je mislio da su mu lojalni, njegovo prisustvo postaje sve teže. Tek što bi se pridružio nekoj grupi koja se grohotom smijala ispričanom vicu, smijeh bi zamirao, razgovor počinjao zapinjati i koji trenutak kasnije grupa bi se rasplinula. Susreti na ulici počinjali su i za njega postajati prava mōra, jer više nije znao kako da se ponaša. Događalo se da glasno – kako je to uvijek činio – pozdravi nekog znanca, a ovaj je upravo u tom trenutku pronašao nešto silno zanimljivo na fasadi kuće s druge strane ulice, ili se zanio u razgovor. Vukao se nogostupom zabluden u ugao između asfalta i zidova kuća, podižući zbudjen glavu tek kad bi ga netko oslovio poimence.

I sada, dok je zurio u iskrevljeno lice Puškice, u njegove narovašene obraze i crni ten (pomislio je kako nekim ljudima gusnu pigmenti od alkohola), osjećao se u stvari jadno. Ovakva jedna mizerija od čovjeka, ovakvo ništa od ničega, moralna sirotinja koja u stvari nema mrvu onoga što se zove »ljudska kvaliteta«, obraća mu se u svojstvu istražitelja-tužitelja i kao da mu kaže: »Vidiš, ja sam sada u mogućnosti da jednim pokretom svoja dva prsta pucnem i da tim pokretom frkne tvoja glavicica. Ti ovisiš isključivo od mojeg trenutačnog raspoloženja. Za zabavu ovih mojih gostiju ja te mogu dati gladijatorima, mogu te zgnječiti poput gadljivog pauka, ili pak, u trenutku kad poželim iskazati svu svoju veliku dužnost, podići palac – živili!«

Mislio je o zakrivljenosti vremena. O Einsteinovoj zakrivljenosti vremena koje nema progresiju, nego se vraća u jednu točku poput pravca što je ipak samo ring – okrugao i zatvoren – isti povijesni insert ipak dođe ponovno na prozorčić golemog projektora i opet jednom ga osvjetli električni luk. Tako se ponavlja vrijeme i tako se reinkarniraju naši životni interesi. Tako je Puškica imao rođaka – priznatog pisca – kojeg su odveli.

»Mogu mi uzeti sve ono što mene čini mnome. Izmisliti priče o meni od kojih će se ljudima ježiti koža, strgnut ordinje (da sam ga imao), opozvati funkcije, nagrade, priznanja (da sam ih imao), oduzeti moć (da sam je ikada imao), ali mi ne mogu oduzeti napisane i objavljene knjige. Ničeg se ne boje tako kao što se boje knjige. Knjiga je opasna, ne možda po tome što znači u ovom trenutku, nego po onome što tek može značiti. Ako je unište sada, zanimanje za nju bit će tim veće u budućnosti. Ako je spale; nikad nisu sigurni da su uništili sve primjerke. Jedan od njih pronaći će nepoznat netko tko im to nikada neće priznati, pa će knjiga opet jednom izići iz mraka i svjedočiti o svom lučonoši. Knjige su opasne i onda kad njihovog autora odavno nema među živima. To zna svaka vlast i toga se svaka plaši. Sjene knjiga su opasnije nego knjige same, jer se po sjenama tek nagađa što je u njima bilo zapisano, a nikad se ne sazna prava istina. Postoje crne rupe iza spaljenih knjiga koje se nikad ne mogu izbrišati i one žive kao paralelni svjetovi. Postoje cijele biblioteke spaljenih knjiga koje se danas čitaju više nego što su se čitale kad su bile stvorene. Ne postoji nikakva mogućnost da se nekoj knjizi zatre svaki trag. Priče o nekim knjigama dolaze do nas i našeg vremena tek tako da ih spominju neke druge stare knjige, ali trgovci se uvijek šire.«

Razmišljao je o svemu tome dok je preneražen zurio u objesno Puškičino lice. Sjetio se sna od prije nekoliko noći.

Kupovao je sunčane očale kod nekog antikvara. Trgovina je bila smještena pod ceradom kamiona kojemu je otvorena zadnja stranica. Bila je tu hrpa starih hlača i košulja; sve svježe oprano. Iz različitih vremenskih perioda tako da si tu mogao pronaći najrazličitije modne trendove, od onih sasvim uskih modela, pa do avijatičarskih kombinezona i prostranih getsby-modela. Trgovac se nekud izgubio, a on se dao na vađenje sunčanih očala iz kartonske kutije i njihovo isprobavanje. Bilo je tu pomiješano mnogo vrsta i tipova sunčanih očala, ali ako su svi modeli imali nešto zajedničko, onda su to bila sasvim tamna stakla. Okulari su im okrugli od tankog metala, srolčki, kvadratni, jajasti, do uskih plastičnih modela što imaju tek tanki prorez umjesto stakala. Ima tu i posve neobičnih, ekstravagantnih modela, s jednim većim, a drugim manjim staklom, trokutastih, ili onih što se jedno staklo posve razlikuje od onog drugog. Pa ipak, jednoobrazna svojstvenost su svim modelima jako zatamnjena stakla. Pronašao je i jedinstveni primjerak što se ne zatiče za uha, već se očale drže tankim držačem što se umeće u kosu, a zapravo se uopće ne vidi. Cijela krhka zbirka složena je u papirnatu kutiju bez nekog reda, a on se nikako se može odlučiti što da od svega toga odabere. Prilika je izuzetna. Za jeftine pare tu bi se mogao snabdjeti s tri-četiri modela sunčanih očala, a neki sasvim stari modeli sada su opet vrlo moderni. Traži pomoć. Dolazi jedan stari prijatelj, ali on cijelu stvar silno požuruje. Nikako nije zadovoljan s modelima koje njegov prijatelj redom stavlja na svoj polomljen

nos. Tvrdi da mu lice od tih očala poprimi ružan, asimetričan izraž. Sve se rasplinjuje u trenutku kad dolazi antikvar i jednim posve jednostavnim očalama određuje atronomsku cijenu.

Kupovanje očala znači gubitak zbog vlastite nesmotrenosti; gubitak uopće; neku opasnost od neprijatelja.

Eto, taj gubitak je sad pred njim. Njega uokviruje glupo lice ovog stvorenja što ga ljudi iza njegovih leđa zovu Puškica. I što da čovjek odgovori čovjeku koji mu se kesi u lice i smatra se njegovim »Sokratovim tužiteljem«?! Odalapati glasnu šamarčinu tom pijancu značilo bi opaliti pljusk u svemu onome što je oduvijek propovijedao i pisao. Izazvati skandal i dozvoliti da u ovom slučaju intervenira milicija ne vodi, zapravo, ničemu, a čovjeka obezvređuje u vlastitim očima. Ipak, pokazati strah pred ovom protuhom i njegovim društvom, značilo bi mirno pristati na to da si ovakvi tipovi svojataju pravo da nas opale nogom u tur kad god im se to prohtije.

Nadvladavši zbunjenost koja nije potrajala više od tridesetak sekundi, mirno se okrenuo po stolu. Zatim je smireno izvukao velik kolobar mortadela s pladnja na kojem je osim ovog nareza bilo i drugih salama. U trenutku kad je posegnuo za posudicom s majonezom, dramatičnost trenutka proširila se salom. Kao da je bačen kamen u mirnu površinu ribnjaka – muk se širio koncentrično. Parovi su prestajali plesati, a zbunjeni glazbenici su utihnuli. Šanker je zastao s dvije čaše u lijevoj i

bocom iz koje je upravo nalijevao vino u desnoj ruci. Još se čula psovka nekog pijanog gosta, ali i ona je zastavljena u polovici...

Mortadela se presijavala na njegovom dlanu dok je malom žličicom mazao žuti sloj majoneze po njezinoj površini. Još je sjedio, a Puškica je zbunjen promatrao ovu operaciju, nitko ne shvaćajući što se zbiva. Shvatio je da je njegov autoritet ozbiljno poljuljan već samim tim što mu nije odgovoreno na pitanje koje je ovdje postavio, a koje je društvo za njegovim stolom čulo. Umjesto toga, ovdje ga se očito ignorira i izvodi nekakva glupa predstava od koje su svi zanijemili i sada promatraju što će se dalje odigrati.

U međuvremenu, na kolut mortadele namazan je novi sloj; sloj ajvara. Pri tome je kolut pomican po dlanu, jer je svojom površinom prelazio površinu dlana. U slijedećem trenutku, od kojeg je detonirala cijela dvorana i koji će se još mnogo kasnije spominjati kao centralna misao jedne uništene knjige, smirenim pokretom podklaktice obrisao je masno Puškičino čelo i tjeme bez kose, a zatim je jednim virtuoznim pokretom okrenuo kolut i priljepio ga na njegovo tjeme. Puškica je sjedio mirno dok su svi u sali divljali od smijeha, pokazivali u njega i dok se tuženi mirno izvukao iza stola, pokupio kišni mantil, nataknuo šešir i izašao u noć. Bilo je nekih što su mu pružali ruku, ali on je gledao kroz njih kao kroz sjene davno uništene knjige.